

EL CASTELL DE LA GELTRÚ

M. Ll. Orriols i Vidal

El castell de la Geltrú és, sens dubte, l'edificació civil més significativa del municipi de Vilanova i la Geltrú. Actualment és la seu de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilanova i la Geltrú.

És un edifici de dos pisos i de planta rectangular, malmesa en l'angle nord-oest per unes cases adossades. S'alça al costat mateix del temple parroquial de Santa Maria de la Geltrú, del qual el separa el carreró de la Torre.

Arquitectònicament, cal destacar la façana principal, la que mira el temple, que mostra un portal rodó dovellat i quatre finestres constituïdes per dos arquets de mig punt suportats per una fina columna. Els capitells de les de la dreta estan decorats amb entrellaçats i els dos de l'esquerra amb estilitzats motius florals, ornamentació característica del romànic de finals del segle XIII; són els únics d'aquestes característiques a la Catalunya nova. En aquesta façana s'hi troba l'únic senyal de fortificació de tot l'edifici, un pedrer o matracà per defensar la porta.

A l'extrem oriental de la façana de llevant hi ha la base d'una torre quadrada, la part més antiga de tot l'edifici, segurament edificada el segle XII sobre restes d'una torre de defensa anterior. Actualment, incorporada a l'edifici i molt refeta, arriba fins a l'alçada del segon pis.

A la façana de ponent, la més vistosa i més divulgada, destaquen, en el primer pis, dues finestres d'estil gòtic molt avançat, entre les quals hi ha un escut. Aquests dos elements no formen part en absolut de l'edifici original, sinó que hi van ser incorporats a principis del segle XX. Les finestres, procedents d'un casal enderrocat en obrir-se la Via Laietana de Barcelona; l'escut pertanyia a un llinatge d'origen empordanès sense cap relació documentada amb la Geltrú. El segon pis de tot l'edifici té a l'exterior un seguit de finestres

d'arcs rebaixats, que donen abundant llum natural als dipòsits de compactes de l'Arxiu.

A l'interior del castell, a la planta baixa, hi ha un gran pati central quadrat i enllosat, amb enormes arcs apuntats de pedra, característics del segle XV, a banda i banda, molt semblants als d'alguns edificis de l'entorn, donant a entendre que, en un origen, era tot un cos d'edificació. Una clàssica escala quatrecentista, també provinent dels enderrocs de la Via Laietana, condueix al primer pis, a les sales de consulta, treball i despatxos de l'Arxiu Històric.

Qui pensi trobar en l'edifici del castell de la Geltrú la imatge evocadora de grans gestes medievals tindrà un desengany, perquè tan sols és una casa noble del segle XV, amb elements anteriors i posteriors i sense aires de fortificació. El seu aspecte actual no és el resultat de successives transformacions esdevingudes al llarg dels segles, ja que la construcció fou reedificada gairebé completament, sense afany ni guia de restauració, entre els anys 1918 i 1920, modificada lleugerament, per raons funcionals, l'any 1959.

El castell de la Geltrú, possiblement fou bastit al segle XI com a modesta fortificació d'avançada i guaita del castell de Ribes. En anys posteriors, la fortificació devia engrandir-se i s'hi construï una capella dedicada a Santa Maria, advocació molt corrent en aquesta època. D'aquest nucli va esdevenir la petita vila de la Geltrú. En la documentació dels segles XIV i XV de l'Arxiu de la parròquia de Santa Maria de la Geltrú són molt abundants les al·lusions al castell com a referència jurisdiccional o toponímica, però sense donar notícia ni de les seves funcions ni de la seva estructura. Tenia adossades altres edificacions, entre elles la casa de la castlania que, a meitat de segle XV, estava tan enrunada que per la cerimònia de la presa de possessió d'un nou castlà, el 28 de febrer de 1457, la comitiva oficial no va poder ni obrir-ne la porta, perquè estava travada per la runa de l'interior.

Quan les universitats de Vilanova de Cubelles i la Geltrú, l'any 1576, van comprar als darrers senyors

jurisdiccional, els Sanjust, el castell i terme de la Geltrú, se li donaren a l'edifici els usos més diversos: des de lloc de reunió del Consell Municipal en el segle XVII, fins a presó o escorxador en el XIX. En aquesta centúria, degut a l'extraordinari mal estat en què es trobava l'edifici, va voler-se enderrocar totalment (1862), fet que va provocar una viva polèmica entre els defensors i els detractors de la conservació. A la primera dècada del segle XX, i gràcies a la generositat d'un veritable vilanoví, Josep Font i Gumà, l'antic castell va iniciar el ressorgiment que, sortosament, l'ha dut al seu excel·lent estat actual.

Efectivament, l'any 1917, el mecenes Josep Font i Gumà (1859-1922) lliurà a la Diputació de Barcelona la seva notabilíssima col·lecció de rajoles catalanes i valencianes a canvi de 40.000 pessetes, destinades a la reconstrucció de l'enrunat castell, seguint el projecte presentat, l'any 1915, per l'arquitecte Jeroni Martorell. Entre 1918 i 1920 es restaurà i reedificà l'edifici. Josep Font i Gumà fou arquitecte i col·leccionista, mecenes i membre de l'Acadèmia de Sant Jordi. També fou president de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya. Entre altres obres seves cal destacar, a Vilanova, la font de la plaça dels Carros, la fabrica Pirelli i l'edifici dels Esbarjos. L'any 1905 publicà l'important treball *Rajoles d'art vidrades catalanes i valencianes*.

El 15 d'agost de 1920 es va fer el solemne acte de lliurament, a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, del castell de la Geltrú, ja en perfecte estat. El mes de novembre de l'any 1923 es va col·locar, en el pati del castell, un bust en bronze de Font i Gumà, obra del geltrunenc Damià Torrents i Brunet. Aquest bust va ser col·locat en un pedestal davant la façana de ponent del castell en la remodelació de la planta baixa, l'any

1959. A partir del mes de desembre de 1997, el bust és sobre una peanya, entre les dues arcades del segle XV de la gran porxada que fa d'entrada principal a l'Arxiu Històric, oberta precisament a l'evocadora plaça de Font i Gumà.

L'any 1949, el castell de la Geltrú fou declarat monument *de interès històric-artístic nacional* i s'inicià el seu condicionament per fer-ne una secció depenent de la Biblioteca-Museu Balaguer. El 1959 es va reformar exteriorment tancant l'arc apuntat de la façana de ponent, on s'obriren tres finestres llises, suprimint el terraplè exterior. L'espai guanyat i la resta de sales de la planta baixa quedà habilitat per exposar-hi el material arqueològic de la Biblioteca-Museu Balaguer. La planta noble del primer pis, adequadament arranjada, acollí el *Llegat 56*, extraordinari conjunt de pintures de petit format dels millors artistes catalans de finals del segle XIX i primeries del XX, donades a la ciutat pels hereus d'un anònim mecenes barceloní, gràcies a l'amistat que aquest havia mantingut en vida amb els artistes vilanovins Alexandre de Cabanyes Marqués i E.C. Ricart Nin. La Junta de Patrons de la institució Biblioteca-Museu Víctor Balaguer va acceptar, el 25 de novembre de 1967, els fons del dissolt Museu d'Art Contemporani de Barcelona (1963). A les sales de la planta noble del castell s'hi feren les pertinents reformes per poder exhibir les 126 obres, majoritàriament pictòriques, que completaren, junt amb el *Llegat 56*, la visió de l'evolució de la pintura catalana des del segle XIX fins quasi el final del mil·lenni. L'any 1991, tot el conjunt de peces fou traslladat a la Fundació Biblioteca-Museu Balaguer per ser exhibit, posteriorment, entre els fons de les renovades sales del Museu.

La planta baixa del castell acollí, de manera provisional, la sala de lectura de la Biblioteca Víctor Balaguer, entre l'octubre de 1993 i el març de 1995, mentre duraren les obres de modernització del seu edifici de la plaça de la Vila.

A finals de l'any 1997, després de ser rehabilitada la planta baixa i la segona planta del castell, fins llavors totalment dedicada a golfes, i restaurada la planta noble del primer pis per un conveni entre l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, propietari de l'edifici, i la Generalitat de Catalunya i el Consell Comarcal del Garraf, va obrir-se la multiseccional edificació com a seu de l'Arxiu Històric. ■

